

УДК 338.48(477.6)
DOI: 10.32342/2616-3853-2020-1-13-2

Г.О. ГОРІНА,
доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри туризму та країнознавства
Донецького національного університету
економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)

ОЦІНКА КУЛЬТУРНОЇ СКЛАДОВОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДОНЕЦЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РЕГІОНУ

Проведена оцінка динаміки розвитку основних закладів культури та мистецтва України та Донецького економічного регіону (театрів, музеїв, бібліотек, концертних організацій, клубних закладів) дозволила виявити такі ключові тенденції: 1) незначне скорочення кількості театрів, бібліотек та клубних закладів по Україні в цілому, яке відбувалося на фоні протилежного тренду – збільшення одиниць музеїв та концертних організацій; 2) помірне збільшення кількості музеїв та значне зростання кількості концертних організацій у Донецькому економічному регіоні; 3) суттєве скорочення кількості клубних закладів, театрів та бібліотек у Донецькому економічному регіоні. Виокремлено позитивні потенційні ефекти розбудови мережі закладів культури Донецького економічного регіону для туристичної галузі та туристичної інфраструктури, які виходять за межі збільшення попиту на туристичні послуги, а саме: створення іміджу регіону за рахунок більш широкого застосування творчих здібностей у маркетингу і поліпшення дизайну місць; розвиток «м'якої інфраструктури»; залучення креативних талантів за рахунок підвищення якості життя та можливостей як у туризмі, так і в культурних індустріях; стимулювання інновацій шляхом додавання творчих імпульсів і нових технологій у розвиток туризму; стимулювання експорту за рахунок продуктів, які пов'язують творчий контент, дестинацій і культуру; розвиток знань і навичок у результаті розширення контактів між творчими професіоналами і професіоналами туристичної індустрії.

У роботі використано такі методи дослідження: системний і комплексний аналіз (для виокремлення тенденцій розвитку основних закладів культури та мистецтва України та Донецького економічного регіону), розрахунково-аналітичні (для розрахунку показників динаміки закладів культури та мистецтва України та Донецького економічного регіону), графічні й табличні методи (для наочного подання статистичного матеріалу).

Ключові слова: туристична інфраструктура, туризм, культура, Донецький економічний регіон, заклади культури та мистецтва.

Постановка проблеми. Культурна індустрія пропонує цікаві можливості для зростання та розвитку індустрії гостинності і туризму, включаючи потенціал для створення туристичного попиту, розробки нових креативних туристичних продуктів, підвищення якості та привабливості дестинацій, а також інтенсифікації розвитку туристичної інфраструктури. Зростаюче значення творчості в туристичній індустрії доповнює традиційні моделі культурного туризму, базованого на спадщині, новими формами туризму, базованими на нематеріальній культурі і сучасній творчості. Дослідження культурної складової туристичної інфраструктури Донецького економічного регіону продиктоване необхідністю визначення її сучасного стану задля формування пропозицій щодо модернізації туристичної інфраструктури і як наслідок – підвищення рівня атрактивності національного та регіонального туристичного продукту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Культурна складова є основним джерелом зростання туризму протягом останніх десятиліть. Це зумовлює інтерес вітчизняних науковців до дослідження ролі культурно-пізнавального туризму в розвитку ту-

ристичної галузі України. Серед узагальнюючих праць варто відзначити дослідження Г.О. Горіної [1], яка здійснює аналіз інфраструктурної складової формування стратегії розвитку ринку туристичних послуг України і визначає напрями її оптимізації, зосереджує увагу на дослідженні статистичних показників розвитку культурно-розважальних закладів України. Г.Г. Вишнеvsька [2] досліджує потенціал культурно-пізнавального туризму в збереженні культурної спадщини України. Змістовною є праця Ю.М. Ключко [3], в якій автор вивчає роль музеїв та екскурсійної роботи у становленні культурного туризму. А. Парфіненко [4] висвітлює роль культурного туризму в соціально-економічному розвитку території, інструменти капіталізації культури засобами туризму, здійснює аналіз сучасного стану, проблем та перспектив реалізації проектів культурного туризму в Україні. Л.Ф. Мелько [5] здійснює ґрунтовне дослідження щодо узагальнення та систематизації понятійно-термінологічного апарату культурно-пізнавального туризму. Колектив авторів О.Б. Чернега, Г.О. Горіна, О.М. Романуха, Г.А. Богатирьова, К.В. Ніколенко [6] у своєму дослідженні акцентують увагу на здійсненні компаративного аналізу розвитку регіональних ринків культурно-пізнавального туризму в Україні. Разом з тим наявні наукові доробки оминають питання діагностики стану розвитку культурної складової туристичної інфраструктури Донецького економічного регіону, що є актуальним у світлі необхідності його розбудови та підвищення темпів економічного зростання.

Метою статті є виявлення тенденцій розвитку культурної складової туристичної інфраструктури Донецького економічного регіону на підставі проведення оцінки динаміки розвитку закладів культури та мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведення оцінки сучасного стану та особливостей розвитку культурної складової туристичної інфраструктури Донецького економічного регіону доцільно розпочати з ознайомлення з термінологічним апаратом.

Згідно із Законом України «Про культуру», «культура – це сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромаджененого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти» [7].

Більш предметними дефініціями є терміни «базова мережа закладів культури» та «заклад культури», які дозволяють визначити перелік основних закладів культури та мистецтва для подальшого аналізу. Так, «базова мережа закладів культури – це комплекс підприємств, установ, організацій і закладів культури державної та комунальної форми власності, діяльність яких спрямована на створення умов для забезпечення розвитку творчості людини, збирання, збереження, використання і поширення інформації про матеріальні та духовні культурні цінності, наукові розробки, а також на забезпечення цілісності культурного простору України, доступності національного культурного надбання, дотримання прав громадян у сфері культури» [7]. Тоді як «заклад культури – це юридична особа, основною діяльністю якої є діяльність у сфері культури, або структурний підрозділ юридичної особи, функції якого полягають у провадженні діяльності у сфері культури» [7]. Методологічні положення зі статистики культури [8] визначають перелік закладів культури, до яких належать театри, філармонії, організації телебачення та радіомовлення, демонстратори фільмів, видавництва, музеї, бібліотеки, клубні заклади тощо.

Задля розв'язання поставленої мети доцільним виявляється здійснення аналізу основних закладів культури та мистецтва України та Донецького економічного регіону. Разом з тим повноту проведеного дослідження за 2015–2019 рр. обмежує скасування наказом Держстату від 05.12.2019 № 391 форми державного статистичного спостереження № 8-нк (річна) «Звіт про діяльність музею», наказом Держстату від 05.12.2019 № 392 форми № 9-нк (річна) «Звіт про діяльність театру», наказом Держстату від 05.12.2019 № 393 форми № 12-нк (річна) «Звіт про діяльність концертної організації, професійного творчого колективу». Це призвело у 2018–2019 рр. до відсутності даних за такими закладами, як театри, музеї, концертні організації (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка кількості основних закладів культури та мистецтва України,
2015–2019 рр., од. (складено автором за даними [9–13])***

Рік	Театри	Музеї	Бібліотеки	Концертні організації	Клубні заклади
2015	113	564	17272	73	17195
2016	112	576	17000	76	17133
2017	112	574	16824	76	17090
2018	н/д	н/д	16601	н/д	17017
2019	н/д	н/д	16176	н/д	16348
Абсолютне відхилення до 2015 р.	–	–	–1096	–	–847
Відносне відхилення до 2015 р.	–	–	–6,35	–	–4,93

*Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Аналізуючи динаміку закладів культури та мистецтва України, статистичні данні за якими наявні, можна дійти висновку щодо незначного скорочення їх кількості. Так, кількість бібліотек за період 2015–2019 рр. скоротилася на 6,36% (1096 од.), кількість клубних закладів – на 4,93% (847 од.). Данні щодо кількості музеїв та концертних організацій за наявний період статистичного спостереження (2015–2017 рр.) свідчать про протилежну тенденцію. Так, кількість музеїв зросла на 10 одиниць (1,77%), а кількість концертних організацій збільшилась на 3 одиниці (4,1%).

Відсутність статистичних даних щодо музеїв, театрів та концертних організацій за 2018–2019 рр. спонукає обмежити період дослідження за цими закладами періодом 2015–2017 рр. Так, кількість музеїв за досліджуваний період по Донецькому економічному регіону збільшилася на 6 од. (27,27%), по Луганській області – на 5 од. (62,5%), по Донецькій області – на 1 од. (7,14%), що подано у табл. 2.

Таблиця 2

**Динаміка кількості закладів культури та мистецтва Донецького економічного регіону,
2015–2019 рр., од. (складено автором за даними [9–13])***

Область / регіон	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення у 2017 р. до 2015 р.	Відносне відхилення у 2017 р. до 2015 р.
Кількість музеїв							
Донецька обл.	14	15	15	н/д	н/д	1	7,14
Луганська обл.	8	13	13	н/д	н/д	5	62,50
Донецький економічний регіон	22	28	28	н/д	н/д	6	27,27
Кількість театрів							
Донецька обл.	1	1	1	н/д	н/д	0	0,00
Луганська обл.	3	2	2	н/д	н/д	–1	–33,33
Донецький економічний регіон	4	3	3	н/д	н/д	–1	–25,00
Кількість концертних організацій							
Донецька обл.	–	3	3	н/д	н/д	3	300
Луганська обл.	1	1	1	н/д	н/д	0	0
Донецький економічний регіон	1	4	4	н/д	н/д	3	300

*Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

За 2015–2017 рр. кількість театрів у Луганській області зменшилася на 1 од., що призвело до відповідного зменшення по Донецькому економічному регіону, оскільки по Донецькій області кількість театрів залишилася незмінною. Кількість концертних організацій по Донецькому економічному регіону збільшилася на 3 од. (300%) за рахунок їх збільшення у Донецькій області. Така незначна кількість зазначених закладів культури та мистецтва Донецького економічного регіону пояснюється наявністю вірогідних статистичних даних без урахування тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Кількість клубних закладів та кількість бібліотек по Донецькому економічному регіону за 2015–2019 рр. скоротилася на 22 од. (–3,2%) та 58 од. (–6,79%) відповідно. Основне скорочення їх кількості припало на Донецьку область. Так, кількість клубних закладів скоротилася на 27 од. (–6,92%) проти Луганської області, де скорочення взагалі не відбулося – кількість збільшилася на 5 закладів (1,68%). Зазнала скорочення і кількість бібліотек по Донецькій області, а саме на 42 од. (–8,12%) проти 16 од. по Луганській області (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка кількості закладів культури та мистецтва Донецького економічного регіону, 2015–2019 рр., од. (складено автором за даними [9–13])*

Область/регіон	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення до 2015 р.	Відносне відхилення до 2015 р.
Клубні заклади							
Донецька обл.	390	387	381	383	363	–27	–6,92
Луганська обл.	297	301	301	302	302	5	1,68
Донецький економічний регіон	687	688	682	685	665	–22	–3,20
Бібліотеки							
Донецька обл.	517	509	491	484	475	–42	–8,12
Луганська обл.	337	338	328	327	321	–16	–4,75
Донецький економічний регіон	854	847	819	811	796	–58	–6,79

*Інформацію наведено без урахування тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Аналіз кількості основних закладів культури та мистецтва Донецького економічного регіону дозволяє зробити висновок щодо поступового скорочення клубних закладів, бібліотек і театрів зі збільшенням кількості музеїв та концертних організацій. Разом з тим розбудова мережі закладів культури Донецького економічного регіону здатна забезпечити низку потенційних ефектів для туристичної галузі й туристичної інфраструктури, які виходять далеко за межі збільшення попиту на туристичні послуги, а саме:

- збільшення туристичного попиту і / або зміна туристичних профілів за рахунок створення нових і цікавих туристичних вражень;
- створення іміджу за рахунок більш широкого застосування творчих здібностей у маркетингу і поліпшення дизайну місць;
- розвиток «м'якої інфраструктури», яка включає в себе малі творчі підприємства, творчі простори, курси, заходи, кафе і ресторани, які функціонують як вузли у творчих мережах, дозволяючи виробникам і споживачам взаємодіяти;
- створення атмосфери з метою зробити місця більш привабливими для творчих працівників, туристів та мешканців;
- залучення креативних талантів за рахунок підвищення якості життя та якості можливостей як у туризмі, так і в креативних і культурних індустріях;
- стимулювання інновацій шляхом додавання творчих імпульсів і нових технологій у розвиток туризму та спонукання творчих галузей до пошуку нових способів управління туризмом і поліпшення бізнес-операцій у сфері туризму;

– стимулювання експорту за рахунок продуктів, які пов'язують творчий контент, місця і культуру, щоб підвищити загальний рівень інтересу до місцевої творчості і стимулювати туристичні відвідування;

– розвиток знань і навичок у результаті розширення контактів між творчими професіоналами і професіоналами індустрії гостинності, між виробниками і споживачами, а також між споживачами і місцевими жителями.

Висновки. Проведена статистична оцінка динаміки розвитку основних закладів культури та мистецтва України та Донецького економічного регіону (театрів, музеїв, бібліотек, концертних організацій, клубних закладів) дозволила виявити такі ключові тенденції: 1) незначне скорочення кількості театрів, бібліотек та клубних закладів по Україні в цілому, яке відбувалося на фоні протилежного тренду збільшення одиниць музеїв та концертних організацій; 2) помірне збільшення кількості музеїв та значне зростання кількості концертних організацій у Донецькому економічному регіоні; 3) суттєве скорочення кількості клубних закладів, театрів та бібліотек у Донецькому економічному регіоні.

Перспективою подальших досліджень є аналіз динаміки відвідування закладів культури та мистецтва Донецького економічного регіону задля визначення найбільш привабливих об'єктів, формування пропозицій щодо поліпшення залучення споживачів туристичних та культурних послуг до культурних закладів та об'єктів Донецького економічного регіону.

Список використаної літератури

1. Горіна Г.О. Характеристика інфраструктурної складової дослідження середовища формування стратегії розвитку ринку туристичних послуг. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Серія: Економічні науки*. 2016. № 2. С. 121–127.
2. Вишневецька Г.Г. Потенціал культурно-пізнавального туризму у збереженні культурної спадщини України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2013. Вип. 19 (2). С. 192–196.
3. Ключко Ю.М. Діяльність музеїв у контексті розвитку культурного туризму. *Зб. мат. міжнар. н.-п. конф. «Концептуальні проблеми розв. укр. культури у світлі підготовки і проведення 2012 р. як року культури та відродження музеїв в Україні»* (м. Київ, 2–3 червня 2011 р.). Київ, 2011. С. 73–76.
4. Парфіненко А. Культурний туризм як чинник соціально-економічного розвитку територій. *Вісник львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43. Ч. 1. С. 233–242.
5. Мелько Л.Ф. Етнографічний туризм як складова культурно-пізнавального туризму. *Туризм у контексті сучасного виміру: зб. наук. праць*. Вип. 1. Київ: Університет «КРОК», 2013. С. 61–65.
6. Чернега О.Б., Горіна Г.О., Романуха О.М., Богатирьова Г.А., Ніколенко К.В. Компаративний аналіз розвитку регіональних ринків культурно-пізнавального туризму в Україні. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2019. Вип. 28 (1). С. 29–38.
7. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2006 № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 14.12.2020).
8. Про затвердження Методологічних положень зі статистики культури: Наказ Держкомстату України від 23.12.2011 № 371. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/371/371.htm (дата звернення: 14.12.2020).
9. Статистичний бюлетень «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2015 році». Київ: Державна служба статистики України, 2016. 94 с.
10. Статистичний бюлетень «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2016 році». Київ: Державна служба статистики України, 2017. 89 с.

11. Статистичний збірник «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2017 році». Київ: Державна служба статистики України, 2018. 85 с.
12. Статистичний щорічник України за 2018 рік. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 482 с.
13. Статистичний щорічник України за 2019 рік. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 465 с.